УДК 811.161.2’0’367’373.611

І. О. Іншакова, А. Є. Іншаков

КОЛЬОРОНОМЕНИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ ТА ТОПОГРАФІЧНИХ НАЙМЕНУВАНЬ У ПАМ’ЯТКАХ СЕРЕДНЬОУКРАЇНСЬКОЇ ТА НОВОУКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Іншакова І. О., Іншаков А. Є. Кольорономени на позначення географічних та топографічних найменувань у пам’ятках середньоукраїнської та новоукраїнської мови.

Вивчення лексичної системи в її історичному розвитку неможливе без дослідження історії та особливостей розвитку окремих тематичних груп, зокрема кольорономенів. У статті проаналізовані кольоронайменування на позначення географічних та топографічних назв у пам’ятках середньоукраїнської та новоукраїнської мови.

Ключові слова: кольороназва, дериват, тематична група, номен, похідні, географічні, топографічні назви.

Иншакова И. А., Иншаков А. Е. Цветономены для обозначения географических и топографических наименований в памятниках среднеукраинского и новоукраинского языка.

Изучение лексической системы в ее историческом развитии невозможно без исследования истории и особенностей развития отдельных тематических групп, в частности цветономенов. В статье проанализированы цветонаименования для обозначения географических и топографических названий в памятках среднеукраинского и новоукраинского языка.

Ключевые слова: цветообозначение, дериват, тематическая группа, номен, производные, географические, топографические названия.

Inshakova I. O., Inshakov A. Y. Colornames for denotation of the geographical and topographical names in monuments middling Ukrainian and newly Ukrainian language.

Linguists study the history of color names, their etymology, the process of forming separate groups and their composition at different stages of language development, determine the correlation of each name of the color with the subject-standard. Usually, the analysis of the function of the coloroleks is given in the synchronous aspect. However, the diachronic study of color names is important for the process of formation and functioning of the relevant thematic group, the identification of the regularities of the formation of the historical lexicology of the Ukrainian language in general.

A characteristic feature of the monuments of the Middle Ukrainian period is the wide use of color names in the geographical names. Derivatives with a nominal white and its derivatives in geographical names can be combined into separate thematic groups: the names of cities and towns, villages, seas, rivers, tracts. Often, monuments are composed of names of cities with the use of the colored image. There are also separate titles of states. Among the areas of use of black nominae in the Middle Ukrainian language are often used geographical, toponymic names, which are grouped into separate thematic groups (names of cities, countries, toponymic names, names of villages, names of rivers, lakes, seas). A

© І. О. Іншакова, А. Є. Іншаков, 2017.

number of new titles show the performance of the color rendering black. For the transfer of red color in the analyzed thematic group used names with ancient roots. The analyzed material confirms the widespread use of collo-Aleksiki in geographical and topographical names during the period under review. Some of the names have occurred in the previous period. The most productive in the worked out thematic group were white, black colors. A wide range of lexemes with different roots for the red color has been revealed. Less productive in the analyzed thematic group were blue, yellow, gray, green.

Key words: colornames, derivate, thematic group, nomen, derivatives, geographical, topographical names.

Різні аспекти становлення, розвитку окремих тематичних груп лексики розглядали у своїх дослідженнях С. Бібла, Г. Войтів, О. Зеленська, Г. Миронова, І. Сокіл, П. Чучка, С. Яценко та ін. Історичний аспект вивчення кольоролексем актуалізований у роботах Н. Бахіліної, О. Іссерлін, М. Чікало, Ю. Норманської, І. Садикової, В. Горобця, Л. Ткач, Р. Алімпієвої, Г. Герне, А. Заремби, П. Хілла, Н. Пелевіної, Л. Грановської, М. Суровцевої та ін. Мовознавці досліджують історію кольороназв, їхню етимологію, процес формування окремих груп та їх склад на різних етапах розвитку мови, визначають співвіднесеність кожного найменування кольору з предметом-еталоном.

Зазвичай аналіз функціонування кольоролексики подано в синхронному аспекті. Проте діахронічне дослідження кольоронайменувань є важливим для процесу становлення та функціонування відповідної тематичної групи, виявлення закономірностей формування історичної лексикології української мови загалом. Це й зумовило вибір теми статті та її актуальність.

Характерною рисою пам'яток середньоукраїнського періоду є широке вживання кольоронайменувань у складі географічних назв. Деякі номени траплялися ще попереднього періоду: *місто Бѣла Вєжа* (ЛГ 259); *а кто идєтъ…у бѣлыи городъ полъ рубєль сєрєбра* (1408 ССУМ І 95); *оу Бѣломъ Гродh* (1466 там само 149); *Бѣлгород* (1462 КП 103), *Бѣлоградъ* (1480 ССУМ І 148); *посла ихъ подъ Бѣлагородъ* (1516 ЛГ 49); *…бо войска цесарскіе, стоячи у Білграді, свояволю великую чинити почали…* (1691 ЛСам 152). У джерелах нової української мови незначна кількість подібних утворень: *Білагород* (Кв.-Осн. І 37) «назва міста в повісті «Конотопська відьма» Г. Квітки-Основ'яненка"; *Бѣла Церква* (РД 117; ЗЮР І 60); *зъ Білоі Русі* (ЗЮР І 231).

Деривати з номеном *білий* та його похідними в географічних

 © І. О. Іншакова, А. Є. Іншаков, 2017.

назвах можна об'єднати в окремі тематичні групи:

– назви міст та містечок. Особливістю цієї групи є поодинокі суфіксальні утворення, переважають складні деривати: *Білобереззя* (1595 СелР 407); *Бѣльск* (ГВК 1227); *Бєлопо(л)ε* (1611 АЖ 375); *Белев, Белозерье* (ВУР І 551); *Білогір'я (Ляхівці)* (XVII 30-і рр. ЛОстр 134); *Белоусовка, Белозер* (1648/1654 ВУР ІІІ 617); *Білобожниця* (1645 СелР 478); *Бєлоε Полε, Бєлокоровичи, Бєлокоровскоε* (XVI ВолГр 232) тощо;

– назви сіл: село в Молдавському князівстві *Бѣлаѧ Кръницѧ*: *…дали єсмы єму…сєла нарєвтѣ, на имѧ … козаровци и бѣлаѧ кръницѧ* (1436 ССУМ І 148) та його варіант *Білокриниччя* (1594 СелР 405); *Бѣлыи бєрьги* (село в Подільській землі): *…на имѧ тоє сьло…луку нижє бѣлыхъ бєрьговъ* (1445 ССУМ І 149); *Біличі* (1506 ГВК 843); *Білосток* (1579 СелР 375); *Білозорка* (1583 там само 380); *Білка* (1588 там само 385); *Білин* (1601 там само 425); *Білівці* (1603 там само 428); *Білопілля*, *Білополь* (1605 там само 430); *Біла Криниця* (1609 там само 434); *Бєлагоро(д)ка, Бєлобєрε(ж)ε, Бєлокуровичи* (1611 АЖ 375); *Білий Потік* (1622 СелР 448); *Білки* (1625 там само 452); *Белозеро* (ВУР І 551); *Біла Воля* (1630 СелР 457); *Біле Озеро* (1638 там само 281); *Білогорща (Білогоща)* (1636 там само 258);

– назви повітів, слобод, хуторів, замків, сотень: *Белевский* (ВУР І 551); *Бєлгородський* (1634 СелР 462); *Беломестная* (ВУР І 551); *Белогрудовъ*, *Бѣлухинъ* (1799 ОЛУ 158); *Бѣловщина* (1799 там само 141); *Беловежской* (1799 там само 153); *Бєлиловски(и)* (XVII ДМВН 269); *Бєлоцєрковскій замок* (ЛГ 259); *Білогородська, Білоуська* (УУГ 871, 946);

– назви морів, річок: *Белое (Мраморное) море* (1648-1654 ВУР ІІІ 617); *того ж року на Білом мору визера турецкого громили* (1685 ЛСам 141); Біле море, Гниле море (Сиваш): *а запорожское войско ходили под Перекоп и там над Білим морем вежу виняли…* (1694 там само 154); *на бѣло(м) потоці* (1414 ССУМ І 149); *Біла Калитва*, *Біла Плата*, *Білий Колодязь* (1641 ВУР І 551); *Белые берега* (перевіз на річці Сеймі) (1648–1654 ВУР ІІІ 617); *Білоус* (УУГ 954); Білиця – права притока Івоті, ліва притока Десни (басейн Дніпра) (УУГ 954) (омонім до однойменного села Білиця Ямпільського району Сумської області). Нова українська мова успадкувала незначну кількість лексем із попереднього періоду (*Біла*, *Білоус*), низка новотворів свідчить про збільшення назв цієї мікрогрупи: *Біла Лугань*, *Біла Тиса*, *Білашка*, *Біленька, Білий Черемош, Білий Яр, Білозерка, Білосарайська, Білосток*, *Білоч* (КРУ 157); *на білим потоком* (Романів 15); *біловод* (Чаб І 86) «озеро або річка

© І. О. Іншакова, А. Є. Іншаков, 2017.

з чистою, прозорою, білуватою водою і піщаним дном»;

– назви урочищ: *...а ѡтъ Пєроунова Доуба до Бѣлыхъ Бѥрѥговъ...* (1301 ГВК 681); *Белая гора* (назва урочища у Волинській землі): *грань...зъ леса...подъ Белую гору* (1322 ССУМ І 149); *яко сє вышъ ѡписало, у урочища Бело(г)(о)...* (1639 КПС 195); *при рѣкѣ Ипутѣ имѣются пристани въ урочищѣ Бѣлыхъ Берегахъ и Селищѣ...* (1799 ОЛУ 124); інші топоніми: *Белая гора* (1322 П 21); *Бѣлошевы сѣножати* (1349 там само 27); *Бєлєва (Бєлова) гора* (XVI ВолГр 232) та ін.

Часто функціонують у пам'ятках складені назви міст із уживанням розглядуваного кольоратива: *жолніре, видячи тоє, стали обозом за Білою Церквою...*(XVII 30-і рр. ЛьвЛ 117); *Брȣховєцкій с калмиками ходилъ по(д) Бѣлȣю Цєрковъ Яблоновского збилъ* (1665 ЛГ 213) і похідні: *Бєлоцє(р)ковски(и) кгрунт; Бєлоцє(р)ковская стєна; Бєлоцє(р)ковская дорога; Бєлоцє(р)ковски(и) гостинєц* (1584–1644 КПС 312); *Бѣлій Камєнь* (ЛГ 259). Цю ж назву мали й інші топонімічні об'єкти, зокрема, *озеро Білий Камінь* (1292 ГВК 578); *урочищъ у Белого Камєнѧ у могилы* (1597 КПС 89), на позначення якоїсь певної місцини – *білий камінь* (1650 ГВК 1009).

Із XVII ст. у джерелах розглядуваного періоду активно функціонує номен *Біла Русь* (XVII 30-і рр. ЛьвЛ 121); *...з҃ подъ Бѣлои Руссѣ вєликіи государъ...* (1654 ЛГ 154); *Білая Русь* (1654 ЛСам 69); (XVIII ГВК 1109).

Трапляються й поодинокі назви держав: *давали выходъ Бѣлой Ѡрдѣ* (1393 Р І 49) (*Бѣлая Орда* – назва феодальної держави на території Казахстану); *Бєлилоvка* (1635 АЖ 141).

Серед сфер використання номена *чорний* у середньоукраїнській мові часто вживаними є географічні, топонімічні назви. Їх можна об'єднати в окремі тематичні групи:

– назви міст, країн: *Чєрновци, Чєрновьци* (назва міста на Буковині): *а што было дати єму у чєрновьци, то имєтъ дати у хотини* (1408 ССУМ ІІ 537); *Чернь* (ВУР І 563); (1462 КП 201); *Черниговъ* (там само 231); *...а поплатовъ платити и иных никоторыхъ пошлин в Чорнобыли не велели* (1450 там само 547); *Чєрнєхоv* (1635 АЖ 165); *Чорна Русь* (ЗЮР ІІ 264) тощо;

– топонімічні назви: *Лесокъ Чорный* (1322 П 21); *под Чорныи Лєсокъ н҃шъ...* (1322 ГВК 693); *Пѣсокъ Чорный* (1393 П 113); *вышолъ Nа мєNє Аксакъ-Тємирь. ЖелѣзNаѧ Nога. ѿ ЧорNого Пѣска* (1393 Р

 © І. О. Іншакова, А. Є. Іншаков, 2017.

48); *чорний пѣсокъ* (староукраїнський переклад тюркської назви місцевості у володіннях Тамерлана) *Каракуми* (ССУМ ІІ 548); *...и попєрєк полѧ къ ЧорНомоγ лѣсоγ. к потокоγ. к лоγжєшєвѣ* (1413 Р 83); *Чєрниковъ* прикметник *Чєрниково дворищє* (1463 ССУМ ІІ 537) «назва земельної ділянки у Волинській землі»; *Черничин* (ГВК 1261) «болото»; *Чернече* (там само) «урочище»; *аже ємоγ побраль. пан вєпрѣ. оγ чєрНом лѣсѣ; къ чорНомоγ лѣсоγ* (XIV/XV УГ 83); *Чернеховская Дубрава* (ВУР І 562); *Черный шлях* (ВУР І 563); *Чернечий Яр*, *Чернев*, *Чернеча Слобода*, *Чернижів*, *Чернишівка*, *Черноводський*, *Чернолущина*, *Чернуської Пустиньки* (XVIII ОЛУ 318); *Чорнобабки* (там само 319) та ін. Нова українська мова фіксує назви середньокраїнського періоду: *Чорний шлях* (СМШ ІІ 414); *на високій чорногорѣ буйні вѣтри вѣють* (РД 72); *під чорний лѣс на могилу* (РД 15); *в чорнѣй горѣ положите* (там само 10); *Чернече поле* (Теребовельщина 179);

– назви сіл, хуторів та слобід: *Чєрнєхов* (1435 ССУМ ІІ 537); *Чєрниковцы* (1463 там само); *Владъ чорныи* (назва села в Молдавському князівстві) (1490 там само 180); *Черників*, *Чернів* (1589 СелР 387); *Чорнятин* (1593 там само 399); *Чєрниговци*, *Чєрнчичи* (XVI ВолГр 234); *Чорногородка* (УУГ 955) «село Макарівського району Київської області»; *Чернин* (там само 1041); *Чє(р)ня(в)ки (село)* (1611 АЖ 332); *Ча(р)нобы(л) село* (там само 378); *Черница* (1635 СелР 464); *Чернігівці* (1646 там само 480); *Чернявка, Чорна* (XVII СелР 479, 393); *Чернече* (1794 ГВК 1106); *Чернетщина* (1799 ОЛУ 143); *Чернетичи* (там само 137); *Черняховка* (там само 136); *Чорнухи* (ЛГ 272); *Чернышъ* (1799–1801 ОЛУ 131); *Чернечая Слобода* (там само 153); *Чернобаи* (1799 там само 167); синонімічні назви *Черноглазовка* (1799 ОЛУ 179) та *Чернооковъ* (там само 143) тощо;

– найменування річок, озер, морів: *а топерь тоγрци пєрєстоγпили чръмноє морє занжє взѧлъ кафоγ* (1484–1486 ССУМ ІІ 550); *Чорноросγй* (1492 там само 547) «назва річки у Волинській землі»; *Черное Жеребье (Черный Жеребец)* (ВУР І 562); *Чорне море* (XVII 30-рр. ЛьвЛ 198); *и прєшєдшє за Днѣпръ, посєляхуся надъ Чє(р)нимъ морємъ*... (1739 ЛГ 40). У сучасній українській мові з попереднього періоду функціонують окремі назви: *Чорне море* (ЗЮР ІІ 201; РД 118; Гр ІV 470); *Чорноморія* (СМШ ІІ 414) «узбережжя Чорного моря». Низка нових найменувань свідчить про

© І. О. Іншакова, А. Є. Іншаков, 2017.

продуктивність кольорономена *чорний*: *Тиса Чорна* (КРУ 187); *Черемош Чорний*, *Чернеча*, *Черня*, *Чорна Вода*, *Чорна Долина*, *Чорний потік*, *Чорний Ташлик*, *Чорнова*, *Чорноводка*, *Чорногузка*, *Чорнява*, *Чорнявка* (там само 190).

Для передачі червоного кольору в аналізованій тематичній групі використовувалися номени із давніми коренями (індоєвропейський **руд-<*rudh-**; спільнослов'янські **черв-<*červ-**; **багр-<*bagъr-** та інші).

Серед похідних від кольороназви *рудий* у пам'ятках трапляються географічні, топонімічні назви: *Руда*, *Руденка*, *Рудий*, *Рудиківський*, *Рудівка*, *Рудка*, *Рудня*, *Рудницьке* (XVIII ОЛУ 313); селища: *Рудка*, *Рудки*, *Рудня* (УУГ 1040); *Рудка* (1630 ІФ 151); *село Рудники* (1584–1644 КПС 320); *Руда* (1584–1644 КПС 320) «струмок у Київському повіті»; струмки: *Рудка*, *Рудавина* (1584-1644 КПС 320); *Рудка* – річка в Чернігівській області (1677 УУГ 184); *Рудяки* (СМШ II 217) «назва села на Київщині»; річка *Руда Криниця*; мала річка Теребовельщини: *Гнила Рудка* (від болотняного річища, бо рудка, рудавина «болото» первісно ще й червоного кольору); потік *Гнила Рудка* (Теребовельщина 171, 178); річки *Руда*, *Руда (Крива)*, *Руденка*, *Рудка*, *Рудка (Гнила)*, *Рудний*, *Рудня* (КРУ 181); мікротопоніми: *Рудки* (там само 176); *руда долина* (Красний Брід 546); поодинокі назви сіл *Рыжики* (1799–1801 ОЛУ 130); *Рижки* (XVIII там само 312); у пам'ятках із XVII ст. трапляється гідронім – озеро *Рыжеватое Крывое*.

Незначна кількість зафіксована давніх похідних: *черезъ великое Черленое море* (XVI Укр. Лекс. 406); *...пна моє(г)(о) чє(р)лєнєвски(х) поби(л) и порани(л)* (1609 ДМВН 126); *...пна моє(г)(о) мєста Чє(р)лєноє, побивши, порани(в)ши...* (там само); *Чєрлєноє місто і маєток Остафіяна Тишкевича* (XVII там само 278); *Черленків* (1605 СелР 127); *Черленівці* (1593 там само 399); *чєрлєная доуброва* (1495 ССУМ II 550); поодиноко номен виступає для найменування річки: *Черлен*, *Черлена* (КРУ 190).

На позначення червоного кольору вживався номен *чирвоный*: *где гора синай лежит и море чирвоне* (XV Пов 16) та його синонімічний варіант *черленый*: *которыи съ индеи и через море черленое ходѧт* (там само). У контексті пам'ятки вживається кілька варіантів на позначення червоного кольору, що є свідченням їхнього одночасного співіснування в XV ст.: *и все же дно морѧ червеного есть велми черлено. ижь длѧ чермности его вода албо вино на верхоу боудоуче боудетсе видело червоно* (там само 17).

 © І. О. Іншакова, А. Є. Іншаков, 2017.

Серед фактичного матеріалу наявні такі тематичні групи:

– географічні назви: *Червона Русь* – *пізніша назва території Галицького князівства* (XVII 30-і рр. ЛОстр 186); *утопилъ въ мори червономъ* (МатТимч II 478); *містечко Червоне*, *Червоноградський повіт* (1624 СелР 450); похідне *старосты червонокградского* (1641 ВУР I 329); *потокъ Чирьвоныи…* (1301 П 9); *Червона Русь* (СМШ II 403) «історична назва місцевості на сході від Карпат»; *Червонка* (КРУ 189);

– назви сіл похідні *Багринівці*, *Багриновичі* (1646 СелР 482);

– назви річок *Красна*, *Красний* (КРУ 170);

– міста, містечка: *Ржев*, *Ржищев*, *село Ржавец* (ВУР I 560); *Ржач*, *Ржавка*, *Ржавець* (XVIII ОЛУ 312); *Іржавський*, *Іржавець* (там само 300); болото *Ржаве*, у пам'ятках із XVII ст. в системі гідронімів Донецької, Луганської областей річка *Ржавый Колодезь*; гідронім *Ржавець*.

У географічних та топографічних назвах функціонував кольоративний *синій*. У пам'ятках XV–XVII ст. як епітет моря використовується прикметник у складі власної назви. *Синее море*, мабуть, відносно до південних морів (Каспійського, Аральського): *Синявин місто*, *Синяків село* (УУГ 1040); *Синято(в)ка село*, *маєтність* (1611 АЖ 377); *…татарский полководец, кочует на Синих Водах…* (1648 ВУР II 47); *село Синявское*, *містечка Синицы*, *Синява* (1648–1654 там само III 625); *Сиволж*, *Синец* – містечки, *річка Синица*, *урочище Синица* (там само I 560); *Синие Воды* (там само II 542); *того же року в Синяві татаре були з Волох…* (XVII 30-і рр. ЛОстр 128); *села Сингаївка*, *Синевідсько Нижнє*, *Синець*, *Синиця*, *Синівці*, *Синявка*, *Синягівка*, *Синяківці* (XVII СелР 506-507); *Сингаї село*, *маєток* (XVII ДМВН 277); *Синець*, *Синій Колодязь*, *Синьовка*, *Синьооківка*, *Синявка*, *Синяки* (XVIII ОЛУ 314); *село Синей Колодезь* (1799–1800 там само 144); *м҃стечко Синявка* (там само 138); *село Синяки* (там само 136); *Синюха*, *Синявка*, *Синька* (КРУ 182).

Географічні, топонімічні назви з номеном *жовтий* – переважно складені деривати: *Жо(л)тіє Води* (ЛГ 270) «урочище»; *на Жолтои Вод҃ѣ* (там само 170); *Жовтий курган Білгородського уїзду* (ВУР I 554); *у урочища Жолтой Води* (1648 ЛСам 49) «урочище»; *Жовті Води* (СМШ I 230) «назва річки»; балка *Жовта круча*; назви річок: *Жовта*, *Жовтенька* (КРУ 165).

Номен *золотий* міг виступати в складі композит або складених

© І. О. Іншакова, А. Є. Іншаков, 2017.

назв: *місто* *Золотоноша* (ЛГ 270); *Золота Орда* (XVIII ОЛУ 300); виявлено кілька похідних назв річок: *Золотинка*, *Золотоношка*, *Золотий*, *Золота Липа* (КРУ 166).

Зрідка номен *сивий* був твірною основою для географічних, топографічних назв: *Сивки*, *Сиволож*, *Сивушанський*, *Сивцевий* (XVIII ОЛУ 314).

Група назв *зеленого* кольору в староукраїнській мові є розгалуженою мікросистемою. Дібраний матеріал дозволяє виокремити такі мікрогрупи:

– географічні назви: *село Зеленів* (1637 СелР 467); *містечко Зелений Ріг* (1645 там само 320); *хуторъ Зеленковскій* (там само 167); *хутор урочища Зеленаго* (там само 176); гідронім *Зеленыи Колодезь*; *Зеленківський* (XVIII там само 300); топоніми *Зеленча* (Теребовельщина 179); річки *Зелена*, *Зеленіця* (КРУ 166).

Отже, проаналізований матеріал засвідчує широке вживання кольоролексики в географічних та топографічних назвах протягом розглядуваного періоду. Деякі номени траплялися ще попереднього періоду. Найбільш продуктивними в опрацьованій тематичній групі стали *білий*, *чорний*, *червоний* кольори. Фактичний матеріал опрацьованих джерел дозволяє виокремити тематичні мікрогрупи: назви держав, міст, містечок, сіл, хуторів, слобід, повітів; гідронімічні найменування (морів, річок, озер); топонімічні назви (урочищ) тощо. Виявлений широкий спектр лексем із різними коренями для передачі *червоного* кольору. Менш продуктивними в аналізованій тематичній групі стали *синій*, *жовтий*, *сивий*, *зелений* кольори.

Література

1. Іншаков А. Історія кольоративів української мови : [монографія] / А. Іншаков ; за ред. проф. Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2017. – 211 с.

2. Муромцев І. В. Вибрані праці / І. В. Муромцев / Упорядкування і заг. редакція А. Нелюби. – Х. : Харківське історико-філологічне т-во, 2009. – 312 с.

Перелік умовних скорочень використаних джерел

АЖ Акти Житомирського гродського уряду: 1590 р., 1635 р. Підгот. до вид. В. М. Мойсієнко. – Житомир, 2004. – 252 с.

ВолГр Волинські грамоти XVI ст. / Упор. В. Б. Задорожний, А. М. Матвієнко. Відп. ред. В. В. Німчук. – К. : Наук. думка, 1995. – 246 с.

ВУР Воссоединение Украины с Россией : Документы и материалы (К 300-летию : 1654–1954) : в 3-х т. – М. : Изд-во АН СССР, 1954.

ГВК Купчинський О. Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти. – Львів, 2004. – 1284 с.

Гр Словарь української мови / Зібр. ред. журн. «Киевская старина». Упоряд., з

 © І. О. Іншакова, А. Є. Іншаков, 2017.

дод. власн. матеріалу, Б. Грінченко. – К., 1907–1909. – Т. 1–4.

ДМВН Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. : зб. актових документів / Підгот. до вид. В. В. Німчук та ін. – К. : Наук. думка, 1981. – 316 с.

ДНМ Ділова і народно-розмовна мова XVIII ст. : матеріали сотенних канцелярій і ратуш Лівобереж. України / Підгот. В. А. Передрієнко. – К. : Наук. думка, 1976. – 416 с.

ЗЮР Записки о Южной Руси : Издал П. Кулиш. Т. 2. – К. : Дніпро, 1994. – 719 с.

ІФ Першодрукар Іван Федоров та його послідовники на Україні / XVI – перша пол. XVII ст. / Зб. документів. Упор. Я. Д. Ісаєвич та О. А. Купчинський; О. Я. Мацюк, Е. Й. Ружицький. – К. : Наук. думка, 1975. – 344 с.

Кв.-Осн. Словник мови творів Г. Квітки-Основ'яненка : у 3-х т. – К. : ХДУ, 1978–1979. – Т. 1–3.

КП Абрамович Д. Києво-Печерський патерик. Вступ. Текст. Примітки / Репринтне видання. – К. : Час, 1991. – 280 с.

КПС Книга Київського підкоморського суду (1584–1644); Відп. ред. В. В. Німчук. – К. : Наук. думка, 1991. – 344 с.

Красний Брід Горбач О. Південнолемківська говірка й діялекний словник с. Красний Брід бл. Меджилаборець / Пряшівщина // Олекса Горбач. Зібрані статті. V. Діялектологія. – Мюнхен : Український вільний ун-т, 1993. – С. 524–660.

КРУ Каталог річок України. Склали : Г. І. Швець, Н. І. Дрозд, С. П. Левченко. – К. : Вид-во АН УРСР, 1957. – 192 с.

ЛГ Гисторія… Г. Граб'янки. Лѣтописъ краткій… / Упор. Мойсієнко В. М. Відп. ред. В. В. Німчук. – Житомир, 2001. – 278 с.

ЛОстр Острозький літописець // Бевзо О. А. Львівський літопис і Острозький літописець. – К. : Наук. думка, 1971. – С. 125–140.

ЛСам Літопис Самовидця / Підгот. Я. І. Дзира. – К. : Наук. думка, 1971. – 208 с.

ЛьвЛ Львівський літопис // Бевзо О. А. Львівський літопис і Острозький літописець. – К. : Наук. думка, 1971. – С. 99–124.

МатТимч Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. Упор. : Німчук В. В., Лиса Г. І. – Київ – Нью-Йорк, 2002. У 2-х книгах.

ОЛУ Описи Лівобережної України кінця XVIII – початку XIX ст. / Упор., передмова Т. Б. Ананієвої. – К. : Наук. думка, 1997. – 278 с.

П Грамоти XIV ст. / Упор., вступ. стаття, коментарі, словники-покажчики М. М. Пещак. – К. : Наук. думка, 1974. – 256 с.

Пов Перетц В. Н. Повесть о трёх королях-волхвах в западнорусском списке XV в. – Спб., 1903. – С. 1–107.

Р В. Розов. Українські грамоти. Т. І. XIV в. і перша пол. XV в. – К. : Друкарня Української Академії Наук, 1928. – 260, 83 с.

РД Русалка Дністрова (фотокопія з видання 1837 р.) / Вступ. стаття О. І. Білецького. – К. : Дніпро, 1972. – 135 с.

Романів Горбач О. Північно-наддніпрянська говірка й діалектний словник с. Романів Львівської області (відбитка з «Наукових записок» Українського Технічно-господарського інституту в Мюнхені. Т. VII (X), 1965 // Олекса Горбач. Зібрані статті V. Діалектологія. – Мюнхен, 1993. – С. 56–157.

СелР Селянський рух на Україні 1569–1648 рр. – К., 1993. – 532 с.

СМШ Словник мови Шевченка : у 2-х т. – К. : Наук. думка, 1964. – Т. 1–2.

© І. О. Іншакова, А. Є. Іншаков, 2017.

ССУМ Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. : у 2-х т. – К. : Наук. думка, 1977–1978. – Т. 1–2. – 591 с.

Теребовельщина Горбач О. Говірки Теребовельщини (відбиток з «Наукових записок» Українського Технічно-господарського інституту в Мюнхені, Т. XIX, Мюнхен, 1969) // Олекса Горбач. Зібрані статті. V. Діалектологія. – Мюнхен, 1993. – С. 173–257.

Укр. Лекс. Дэжё Л. Украинская лексика сер. XVI века : Няговские поучения (словарь и анализ). – Дебрецен, 1985. – 526 с.

УУГ Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687). – К. – Л., 2004. – 1087 с.

Чаб Чабаненко В. А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини. – Запоріжжя., 1992.

Стаття надійшла до редакції 27.06.2017 р.

УДК 811.161.2'0'367'373.611

І. О. Іншакова, **І. Є. Іншакова**

ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ ЛЕКСЕМ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЗАПАХІВ ДАВНЬОРУСЬКОУКРАЇНСЬКОГО ПЕРІОДУ

Іншакова І. О., Іншакова І. Є. Тематичні групи лексем на позначення запахів давньоруськоукраїнського періоду.

У статті аналізується одоративна лексика в пам'ятках XI–XIII ст. Основні корені цієї давньої тематичної групи успадковані ще з праслов'янського періоду. Одоративи мали різну частиномовну належність. Виявлені словотвірні варіанти похідних. Суфіксальні деривати в контексті могли передавати антонімічні значення. Часто в давніх текстах побутували одоративні лексеми релігійного вжитку. У тематичних групах аналізованого періоду переважали ароматичні речовини та відповідні рослини.

Ключові слова: одоратив, тематична група, частиномовна належність, семантика, суфіксальний дериват, лексема, запах.

Иншакова И. А., Иншакова И. Е. Тематические группы лексем для обозначения запахов древнерусскоукраинского периода.

В статье анализируется одоративная лексика в памятках XI–XIII ст. Основные корни этой давней тематической группы унаследованы еще с праславянского периода. Одоративы принадлежали к разным частям речи. Обнаружены словообразовательные варианты производных. Суффиксальные дериваты в контексте могли передавать антонимические значения. Часто в давних текстах функционировали одоративные лексемы религиозного употребления. В тематических группах анализированного периода превалировали ароматические вещества и соответственные растения.

Ключевые слова: одоратив, тематическая группа, частеречевая принадлежность, семантика, суффиксальный дериват, лексема, запах.

Inshakova I. O., Inshakova I. Y. Thematic groups of lexemes for denotation of smells anciently Russian the Ukrainian period.

In Ukrainian linguistics it is traditional to study the semantic groups of the

 © І. О. Іншакова, І. Є. Іншакова, 2017.